

נשיא גר / שבעת ימים מצות תאכלו | מיכלא דאסוותא

אמרי פנחס: מצה מיכלא דאסוותא.	מצה כלולב ואתרוג.
מאור ושמש: מצה רפואה לכל השנה.	מאור ושמש: מצה הוא אות כתפילין.
סידור הרב: חילוק מצות מצוה לפני ואחרי חצות.	שפת אמת: לחם עוני להיות שפל ונכנע.
קדושת לוי: חג המצות ע"ש המצה.	רעק"א: לשמוח במצות אכילת מצה.
תפארת שלמה: בחצר אוהל מועד יאכלוה.	חתם סופר: פסח כקרבת תודה רק עם מצה.
תפארת שלמה: מצה רומזת לחסד.	זרע קודש: מצה סגולה לפרנסה.
תפארת שלמה: על מצות ומרורים יאכלוה.	תורת אמת: סגולה לבטל תאוות זרות.
קדושת לוי: סגולת אכילת מצה.	מאמר החכמה לרמח"ל: להמשיך המזון המקודש לכל השנה.
מאור ושמש: מצות מצה כהלכתה רק בסייעתא דשמיא.	ישמח ישראל: שישאר טעם וזכרון מצות מצה.
מאור ושמש: מצה רק לשובע נפשו.	החשק שלמה-הנצי"ב: לומר הטעם של מצות מצה.
בארות המים:	אור יה"ל: יסוד מצות מצה שמירת הזמן.

ימי הילולא

שצ"ג: הרה"ק מאיר בהרה"ק יעקב שיף זצוק"ל מח"ס מהר"ם שיף (י"א בכ' אדר).
תרפ"ח: הרה"ק מאיר דן בהר"ר חיים יצחק פלוצקי זצוק"ל מח"ס 'כלי חמדה'.
תש"ז: הרה"ק בהר"ר שמואל יעקב ראטה זצוק"ל מח"ס שומר אמונים.

משניות - מסכת פסחים

ט חבורה שאבד פסחה, ואמרה לאחד: צא ובקש ושחט עלינו, והלך ומצא ושחט, והם לקחו ושחטו, אם שלו נשחט ראשון, הוא אוכל משלו, והם אוכלים עמו משלו; ואם שלקח נשחט ראשון, הם אוכלין משלקח, והוא אוכל משלו. ואם אינו ידוע איזה מהן נשחט ראשון, או ששחטו שניהן באחד, הוא אוכל משלו, והם אינם אוכלים עמו, ושלקח יצא לבית השרפה, ופטורין מלעשות פסח שני. אמר להן: אם אחרתי, צאו ושחטו עלי. הלך ומצא ושחט, והן לקחו ושחטו. אם שלקח נשחט ראשון, הן אוכלין משלקח, והוא אוכל עמהן. ואם שלו נשחט ראשון, הוא אוכל משלו, והן אוכלין משלקח. ואם אינו ידוע איזה מהם נשחט ראשון, או

פירוש ר"ע מברטנורא

ט. צא ובקש. את האבוד ושחט עלינו: אם שלו נשחט ראשון. הואיל והם אמרו לו שחט עלינו על שלו הם נמנים ושלחם ישרף, דפסח בלא בעלים הוא ואוכלין כלם משלו: ואם שלקח נשחט ראשון. הוא אוכל משלו, שהרי לא נמנה על שלקח. והן אוכלין משלקח, שהרי חזרו בהן מן האבוד ומשכו ידיהן ממנו: והן אינן אוכלין עמו. שמא שלקח נשחט ראשון ומשכו ידיהן מזה: ושלקח יצא לבית השרפה. שמא שלו נשחט ראשון ואין נמנין על השני: ופטורין מפסח שני. דממה נפשך בראשון נמנו, ואכילה לא מעכבת: אמר להן. אותו היחיד שהלך לבקש את האבוד, אם אחרתי תמנוני עמכם ושחטו עלי, והם לא אמרו לו שחט עלינו: הוא אוכל עמהן. ושלו ישרף, כיון שהמנוהו על שלקח הרי נמשך מן הראשון וחזר בו משליחותו: ושלל יצא לבית השרפה. שמא שלקח נשחט ראשון ונמשך [משלו, שהרי] עשאן שלוחין: ופטור מפסח שני. דממה נפשך בראשון נמנה, ואכילה לא מעכבת: אמר להן. שחטו עלי אם אחרתי: ואמרו לו. בקש ושחט עלינו: ואכלו כלם מן הראשון. דהוא שלוחם והם שלוחיו: ואם אין ידוע איזה מהן נשחט ראשון שניהם ישרפו. ופטורים מפסח שני: אינן חבין באחריות זה לזה. אין להם טענה זה על זה, אין חוששין איזה

חק לניסון

ו' ניסון

מסכת פסחים

שֶׁשָּׁחֲטוּ שְׁנֵיהֶם בְּאַחַד, הֵן אוֹכְלִין מִשְׁלֶהֶן, וְהוּא אֵינוֹ אוֹכֵל עִמָּהֶן, וְשָׁלוֹ יֵצֵא לְבֵית הַשְּׂרָפָה, וּפְטוּר מִלַּעֲשׂוֹת פֶּסַח שְׁנִי. אָמַר לָהֶן וְאָמְרוּ לוֹ, אוֹכְלִין בָּלֶם מִן הָרִאשׁוֹן. וְאִם אֵין יָדוּעַ אִיזָה מִהֵן נִשְׁחַט רִאשׁוֹן, שְׁנֵיהֶן יוֹצְאִין לְבֵית הַשְּׂרָפָה. לֹא אָמַר לָהֶן וְלֹא אָמְרוּ לוֹ, אֵינָן אַחֲרָאִין זֶה לָזֶה:

י שְׁתֵּי חֲבוּרוֹת שֶׁנִּתְעַרְבוּ פִּסְחֵיהֶן, אֵלּוּ מוֹשְׁכִין לָהֶן אַחַד וְאֵלּוּ מוֹשְׁכִין לָהֶן אַחַד, אַחַד מֵאֵלּוּ בָּא לוֹ אֶצֶל אֵלּוּ, וְאַחַד מֵאֵלּוּ בָּא לוֹ אֶצֶל אֵלּוּ, וְכָךְ הֵם אוֹמְרִים: אִם שְׁלָנוּ הוּא הַפֶּסַח הַזֶּה, יָדִיךְ מְשׁוּכּוֹת מִשְׁלָךְ וְנִמְנִינִי עַל שְׁלָנוּ, וְאִם שְׁלָךְ הוּא הַפֶּסַח הַזֶּה, יָדִינוּ מְשׁוּכּוֹת מִשְׁלָנוּ וְנִמְנִינוּ עַל שְׁלָךְ. וְכֵן חֲמִשׁ חֲבוּרוֹת שֶׁל חֲמִשָּׁה חֲמִשָּׁה, וְשֶׁל עֶשְׂרֵה עֶשְׂרֵה, מוֹשְׁכִין לָהֶן אַחַד מִכָּל חֲבוּרָה וְחֲבוּרָה, וְכֵן הֵם אוֹמְרִים:

פירוש ר"ע מברטנורא

ראשון, אלא הוא אוכל משלו והן אוכלין משלהן: י. אלו מושכין להם אחד. מן הפסחים, ואלו מושכין להם אחד: אחד. מבני חבורה זו בא לו אצל בני חבורה זו, ואחד מזו בא לו אצל זו: וכך הם אומרים. לאותו יחיד הבא אצלם: אם שלנו הוא. אותו הפסח שמשכנו אלינו, יפה בברנו את שלנו, המשך ידך משלך והמנה עמנו על שלנו: אם שלך הוא פסח זה. הרי אתה עליו וידינו משוכות משלנו ויהא לבני חבורה האחרת נמנינו על זה שלך. נמצא אם החליפו, הרי נמשכו כל החבורה משלהם ונמנו על אותו שבררו. וכך אומרים בני חבורה השניה ליחיד הבא אצלם. ועל פרחם צריך אחד מאלו לבוא אצל אלו ולמנות עמך, ולא אמרין ימשכו אלו משלהן בכל מקום שהוא ואלו משלהן ויחזרו וימנו אלו על אחד ואלו על אחד, משום דאמרין בברייתא בגמרא דאסור למשך כל בני החבורה מן הפסח ולהניחו בלא בעלים, ושם החליפו ורוצים למשך מפסחם ולמנות על אחד, כשאמרו הרי ידינו משוכות משלנו הרי נותר פסח בלא בעלים מיד, וזה אסור. ועכשיו כאחד מחבורה זו בא אצל האחרת ממה נפשך אין כאן פסח בלא בעלים, אם יפה בברו להם הרי כל בני חבורתו עליו חוץ מן האחד שפרש מהן ומשך ידו, ואם החליפו הרי הלך אחד מהם עם פסחו, וכשמשכו הנותרים ידיהם הימנו, נשאר הוא עליו: וכן חמש חבורות של חמשה חמשה. בני אדם, שנתערבו פסחיהן, כל חבורה וחבורה מושכין להם אחד מן הפסחים, וחמשה אנשים שבכל חבורה וחבורה מתחלקין [לחמשה] פסחים, שאם החליפו לא יהא כאן פסח שאין אחד מבעלי הראשונים עליו: וכך הם אומרים. כשנעשו עתה החבורות החדשים אומרים הארבעה לאחד, אם שלך הוא פסח זה הרי ידינו ארבעתנו מסלקות מארבע פסחינו בכל מקום שהם ונמנינו עמך, וכן הוא ושלשה חזרין ואמרין לשני, וכן הארבעה לכל אחד שפחבורה, וכל חבורה וחבורה כן:

שעז

**עין משפט
נר מצוה**

קיו:

ערבי פסחים

פרק עשירי

פסחים

רמען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים. לך קצנו וזכר לילאת מַרְרִים ושמעתי מהר"מ שיש במדרש לפי שבמלכים ענדו כהם בישראל כפרך ופיר"ך צא"ח ד"ש וג"ל שהם מנאכות ארבעים חקר אחת וכשנגאלו ממלכים

מאות ל"ט מלאכות: **רביעי** **אומר** **עליו הלל הגדול.** רביעי גרסי' ולא גרסינן תמישי וזה"ר יוסף טוב עלם שכתב בספרו⁽¹⁾ קימנעל לשמות מים יכנס אם חולה הוא או איסטניס ואי בעי משתיל תמרל משום אונס לומר תמישי הלל גדול ישמנס מינה כיון שאוסר לשמות איך מיקנו כוס תמישי הא ארבע סוקות מיקנו ולא תמישי וכן מה שאוסר לשמות אפי' מים הא לא מנטלי טעם מהל דאפילו אחר הפסח לא אסר לקנון רק מיני מיכלא אכל מיני משיחא פיינו יין לא מניין לאסור ואל דלמר בין שלישי לרביעי לא ישמה מפרש בירושלמי שלא ישמכר ושלא יוכל לומר הלל וכן פסק רבי' שמואל לקמן⁽²⁾ דכל שמה מותרת ואפי' לפי המפרשים בין שלישי לרביעי לא ישמה שלא ינטל טעם מהל מ"מ נמים לא מייירי אלא ציון דומיא בין ראשון לשני ישמה דמיייר ציון כי היכי דיגבריה לנייה דלאמרי' לעיל [דף קא]. ומיחו רוב עמאל דבר לשמות וגם רב אלפס הויר מים ולא אסר רק יין: מאי

התם יזכור את יום השבת לקדשו אמר רבה בר שילא דצלותא מצמיח קרן ישועה דאפמרתא מנן דוד יועשיתי לך שם גדול כשם הגדולים תני רב יוסף והו שאומרים מנן דוד א"ר שמעון בן לקיש יואעשך לגוי גדול זהו שאומרים אלהי אברהם ואברהך זהו שאומרים אלהי יצחק ואגרלה שמך זהו שאומרים אלהי יעקב יכול יהו חותמין בכולן ת"ל והיה ברכה בר חותמין ואין חותמין בכולן אמר רבא אשכחתינא לסבי דפומבדיתא דיתבי וקאמרי "בשבחתא בין בצלותא בין בקידושא מקדש השבת ביומא טבא בין בצלותא ובין בקידושא מקדש ישראל והומנים ואמינא להו אנא אדרבה דצלותא בין בשבחתא בין ביומא טבא מקדש ישראל בקידושא דשבחתא מקדש השבת ביומא טבא מקדש ישראל והומנים ואנא אמינא מעמא דרדי ומעמא דידכו מעמא דידכו דקביעא וקיימא בין בצלותא ובין בקידושא מקדש השבת וימא טבא דישאל הוא דקבעי ליה דקמעברי ירחי וקבעי לשני מקדש ישראל והומנים מעמא דרדי צלותא דרבבים איתא מקדש ישראל קידוש דביחיד איתא בשבת מקדש השבת ביום טוב מקדש ישראל והומנים ולא היא צלותא ביחיד מי ליתיה קידושא ברבים מי ליתיה ורבא סבר זיל בתר עיקר עולא בר בר נחית קמיה דרבא אמר כסבי דפומבדיתא ואל א"ל ולא מדי אלאמא הדר ביה רבא רב נתן אבוה דרב הונא בריה דרב נתן נחית קמיה דרב פפא אמר כסבי דפומבדיתא ושבחיה רב פפא אמר רבינא אנא איקלע לסורא קמיה דמרמר ונחית קמיה שלוחא דציבורא ואמר כסבי דפומבדיתא והו משחקי ליה כולי' עולמא אמר להו שבקוהו הילכתא כסבי דפומבדיתא אמר להו משחקין ליה⁽³⁾ **במתני'** **במונו** לו כוס שלישי מברך על מונו רביעי גומר עליו את הלל ואומר עליו ברכת השיר **גמ'** **בין** הכוסות הללו אם רוצה לשותות ישנה **ה** בין שלישי לרביעי לא ישנה: **גמ'** **א"ל** רב חנן לרבא ש"מ **ב** ברכת המזון מעונה כוס א"ל ארבע כסי תיקנו רבנן דרך חירות כל חד וחד נעביד ביה מצוה: רביעי גומר עליו את ההלל ואומר עליו ברכת השיר: מאי

היינו לפי שאין חותמין בשתיים כדכתיב והיה צרכה מיהו שלשמן מזכרין בצרכת אבות אכל דוד שהו' יחיד בצרכה הקבועה לו בני יתחמו אם לא נמנן דוד: **סבי דפומבדיתא.** רב יהודה ורב עינא כסוף פרק ראשון דסנהדרין (דף יז:). **בשבחתא.** בשבת דעלמא שאינו י"ט: **וימא טבא.** בלל שנתל דאילו בשבת ויום טוב חמים תריוויי מקדש השבת וישראל והומנים כדמפרש כדמסכת ביאה (דף יז:). **שבחתא דקביעא וקיימא.** משעת ימי בראשית ואינה תלויה בקביעת החודש: **דברבים איתא.** משום כבוד רבים אומר מקדש ישראל: **קידוש ברבים מי ליתא.** צבית הכנסת ונסעודת חתן: **במתני'** **ברכת השיר.** בגמרא מפרש: **בין** הבוסות הללו. בין שנים הראשונים לשנים האחרונים אם רצה לשמות ישנה: **בין ג' לד'** לא ישנה. מלאכי בגמרת ירושלמי למה לא ישנה כדי שלא ישמכר דמו לא מני למימר הלל ופריך התם והלא כבר משוכר הוא ששמה כבר הרצה כסעודתו ומשני יין צמחין המזון אינו משכר שלאמר המזון משכר וה"ה נמי דין שלפני המזון אינו משכר ואם רצה לשמות לא יאמר לשני ישנה דהא לא ממעט מנא אלא בין ג' לד': **גמ'** **ש"מ** **ברכת המזון מעונה בום.** דהא במסכת ברכות לא ממני' צהדיא דטעונה כוס אלא מדיוקא שמעינן ליה דלמר בריש פירקא (דף קה:). שמעת מינה מהא מתני' תמני ש"מ ברכת המזון טעונה כוס ויומא נמי דממתני' שמעינן ליה: ה"ג **ארבע בוסות** תקינו להו רבנן וכל חד וחד נעביד ביה מצוה. כלומר ראו שיעשה צו מזה אכל בשאר ימות השנה לא בעי כוס שאף כלן אין הכוס כל בשביל ברכת המזון: יללנן

קסבר עד ועד בכלל. ואי אמינא עד נצלת סברי עלמא דלף נצלת ככלל משום הכי אמר עד אם הננים שמחה ומו לא: [ועד ולא עד בכלל.] ואי הוה אמינא עד אם הננים הוה משמע עד אם הננים ולא אם הננים ככלל: ה"ג **בתיב** **הבא** **למנון** **תזכור** **את יום** **צאתך** **וגוי**

ובתיב **התם** **וזכר** **את יום** **השבת** **לקדשו:** **בשם** **הגדולים.** כאברהם כיעקב ויעקב: **דברבים איתא.** משום כבוד רבים אומר מקדש ישראל: ה"ג

רשב"ם

מאי לאו בהא קמפלגי. דהנך תנאי אליבא דר"ש צהלליה פליגי אי סוף פירקא הוא אי ריש פירקא הוא הלכך האי נקט מילתיה בזה לישנא והאי מילתיה בלחך לישנא אכל אליבא דצית הלל דליכא הלליה עד תלמיס למעינו מים לא פליגי כו' אלא איירי דמיחלפי מילתיה דר"ש משום הלליה אי ריש פירקא הוה אי לא מיחלפי נמי מילתייהו צבית הלל למיקנעו האי מילתיה סוף פירקא ואידך ריש פירקא כי היכי דלמרי אליבא דר"ש: מ"ד **עד בצאת סבר עד ולא עד בכלל.** ואי הוה אמר עד אם הננים הוה משמע ולא אם הננים שמחה ככלל: ומ"ד **עד אם הבנים קסבר עד ועד בכלל.** ואי הוה אמר א'נצלת הוה משמע דלף נצלת ככלל ופלוטמייוו אליבא דצית הלל איכא לפיוסי נמי ככ"ג: **ונימא עד הללויה.** למ"ד עד ולא עד ככלל: קרית שמע. צרכת גאולה שאמר ק"ס: והלל של ערבי פסחים שחטם גאל ישראל כר"ע דמתמינן שמספר ומשנה על גאולת ישראל שצברה: **דצלותא** **גואל** **ישראל.** שאלו מתפללין על העמיד: **דקידושא** **וקדשנו.** דהולסה היו על עשבר: **דצלותא קדשנו.** לפי שאלו אומרים אותה צלמנע תפלה ראויו לצומרה צלשון נקשה: **צריך** **שיזכיר** **יצאת**

תורה אור **גמ'** **אן** **לא** **האכל** **עקיו** **תמין** **שבעת** **ימים** **האכל** **עליו** **מצות** **לקום** **עני** **בי** **בפיו** **וצאת** **מאין** **מקדים** **למנון** **תזכור** **את** **יום** **צאתך** **מארץ** **מצרים** **פל** **ימי** **הקיד:** (דרכי מן, ג) **אן** **וזכר** **את יום** **השבת** **קדשו:** (שמות ב, ח) **אחיה** **עוף** **ככל** **אשר** **הקצת** **ואברתה** **את** **פל** **איבך** **ספניך** **ועשיתי** **ךך** **שם** **גורל** **בשם** **הגדלים** **אשר** **בארץ:** (שמואל ב, ט) **ואעשך** **לני** **גורל** **ואברך** **ואגרלה** **שמך** **ויהו** **פרך:** (נחמיה יב, ג)

**מסורת
הש"ס**

גמ' **(ב)** **נצטת** **כו:** **וש"ן** **(ט)** **על** **מו:** **מ"ש** **שם** **ש"ג** **(א)** **ס"א** **והילכתא** **כסבי** **דרומבדיתא** **(ד)** **לעיל** **קא:** **(ה)** **לעיל** **קא:** **רשב"ם** **(ז)** **ל"ד** **עד** **נצלת** **(י)** **מהלכט** **ט** **ואילן** **ת"ש** **(ט)** **לשבת** **הגדול** **סוף** **לסוף** **פיוט** **קור'** **תל** **סוף** **פסח** **(ט)** **קכ.** **כסוף** **הסוגיא**

הגהות הגר"א

[6] **גמריא** **דקידושא** **אשר** **קדשו** **בתלמוד** **ללולתא** **ס':**

הנהרות

גמ' **אריז** **דקידושא** **אשר** **קדשנו** **במצותיו** **וצבור.** **כ"ה** **וה"ל** **למא** **מינה** **ותו:**

(רש"ס)

אמר **רבא** **אשכחתינא** **כרי.** **כ"ב** **נ"ל** **ש"ל** **רבה** **דסיב** **דפומבדיתא** **הוה** **רבי** **יהודה** **ויוס** **שמת** **רבי** **יהודה** **נוהל** **רבה:**

(ר"ח **סנה)**

תקנו **רבנן** **דרך** **חירות.** **הן** **דכן** **חירות** **מומר** **לפי** **גי** **רבי"ם** **אכל** **לא** **לפי** **גי** **ה"ר** **על** **ק"ח** **כ"ז** **ח"ש** **רבי"ם** **הכא** **הי** **גרסינן:** **(רמ"א** **הורוה)**

רשב"ם **ד"ה** **מאי** **לאו.** **אבל** **אליבא** **דביבית** **הלל** **כו'** **לא** **פליגי** **כו'** **ה"ה** **ה"ה** **נמנע** **כו'** **שנבניו** **ל"ל** **קודם** **לא** **פליגי:**

(רש"ס)

ד"ה **והלל** **שחוטם** **כ"ר** **דמתני.** **ה"ס** **ואמ"ר** **ה"ד** **גאל** **ישראל** **שחטם** **כו'** **ועיין** **הלשון** **בש"י** **שכ"ה:**

(רש"ס)

תורה אור

גמ' **אן** **לא** **האכל** **עקיו** **תמין** **שבעת** **ימים** **האכל** **עליו** **מצות** **לקום** **עני** **בי** **בפיו** **וצאת** **מאין** **מקדים** **למנון** **תזכור** **את** **יום** **צאתך** **מארץ** **מצרים** **פל** **ימי** **הקיד:** (דרכי מן, ג)

אן **וזכר** **את יום** **השבת** **קדשו:**

(שמות ב, ח)

אחיה **עוף** **ככל** **אשר** **הקצת** **ואברתה** **את** **פל** **איבך** **ספניך** **ועשיתי** **ךך** **שם** **גורל** **בשם** **הגדלים** **אשר** **בארץ:**

(שמואל ב, ט)

ד **ואעשך** **לני** **גורל** **ואברך** **ואגרלה** **שמך** **ויהו** **פרך:** (נחמיה יב, ג)

קיצשו"ע עם פסקי משנ"ב

ב. מתר לאכול חמץ רק עד שליש היום, - והיום נחשב מן עלת השחר עד צאת הכוכבים^א. ובהנאה מתר עוד שעה אחת. ומתר למכרו אז לגוי, אבל אחר כך אסור גם בהנאה. וצריך לשרוף את החמץ ולבטלו כל זמן שהוא מתר בהנאה.

(א) ודעת הגר"א, שנחשב מהנץ החמה עד שקה"ח. וטוב להחמיר כמש"כ בקצש"ע.

ג. מחצות היום ואילך אסור בעשיית מלאכה. ואינו מתר לעשות, רק מה שמותר לעשות בחל-המועד^ב. ועל ידי גוי נוהגין להתיר. ויש מקומות שנוהגין לאסור כל היום במלאכה^ג.

(ב) עין במ"ב, שישנם התרים נוספים. (ג) ודין קודם חצות שונה, שמלאכות נוספות התרו בו. עי' בשו"ע, תס"ח, ה'.

ד. להסתפר וכן לקצץ הצפרנים, צריכין קדם חצות. ואם שכח, יכול לקצץ צפרניו גם לאחר חצות. אבל להסתפר אסור, כי אם על ידי גוי.

ה. אסור לאכול מצה כל היום^ד. ואפלו הקטנים והקטנות, כל שמבינים ענין יציאת מצרים, אסור לתת להם מצה. אבל תבשילין שעושין ממצות טחונות, מתר כל אדם לאכול עד תחלת שעה עשירית, דהינו עד הרביעית האחרונה של היום. ומשם ואילך אסור לאכול, כי אם לעת הצורך^ה מעט פרות או בשר ודגים. ויזהר שלא ימלא כרסו כדי שיאכל בלילה מצה לתאבון.

(ד) ויש נוהגים מראש-חדש. (ה) לעת הצורך לא נזכר במ"ב.

ו. הבכורים בין בכור לָאָב בין בכור לָאֵם, מתענים בערב פסח, אֶפְלוּ חָל בערב שבת. וגם הבא אחר הנפלים, צריך להתענות - עין דגול מרבבה. וכל זמן שהבכור קטן^י, האב מתענה תחתיו. בסעודת מצוה אם מתרים לאכול, תליא במנהג המקומות.
(ו) החל מגיל חדש.

ז. בכור המתענה, אומר בתפלת המנחה, עֲנֵנוּ, וְאִם הֵם כְּמָה בְּכוֹרִים וּמִתְפַּלְלִין בצבור, לא ירד בכור לפני התבה, כי אין לומר עֲנֵנוּ בַחֲזֶרֶת הַתְּפִלָּה בקול, כִּינּוֹן שֶׁהוּא חֹדֶשׁ נִיסָן^י.
(ז) ואם ירד, יאמר עננו בשומע תפלה.

ח. המהדרים אופין המצות של מצוה בערב פסח אחר חצות היום, שהוא זמן הקרבת קרבן פסח. וכיון שאז הוא אחר זמן אסור חמץ, טוב שיבטל בפרוש את הפרורים, ויאמר בלשון שהוא מבין ענין זה, : כָּל פְּרוּרִים שִׁיפְלוּ בְשַׁעַת לִישָׁה וְעֵרִיכָה, וְכֵן הִבָּצַק שִׁידְבֵּק בַּפִּלִּים, אֲנִי מְבַטֵּל וּמַפְקִיר אוֹתָם^ח.
(ח) וטוב שידרסם קודם שיתחמצו.

ט. והמים שרוחצין בהם את הפלים, צריכין לשפכן במקום מדרון, ושלֹא תהיה רצפת אבנים, כְּדִי שִׁיפְלְעוּ מִהֶרָה בַקֶּרֶקַע, שָׁאֵם יִשְׁפְּכֵן שְׁלֹא בַמָּקוֹם מְדֻרָּן אוֹ אֶפְלוּ בַמָּקוֹם מְדֻרָּן וְהוּא רִצְפַת אֲבָנִים, יֵשׁ לְחוּשׁ שְׁמָא יִתְקַבְּצוּ בַמָּקוֹם אֶחָד וַיִּחְמִיצוּ קֹדֶם שִׁיפְלְעוּ בַקֶּרֶקַע, וְנִמְצָא שִׁיְהִיָּה חֲמֵץ בְּרִשּׁוֹתוֹ^ט.
(ט) ואם שופך ברשות הרבים, או בחצרו קודם זמן אסורו, נחלקו אחרונים, אם צריך לדקדק בכך.

יסוד ושורש העבודה

שִׁלְחַן-עוֹר. ד' — וְרָאוּי לְהִזְהַר שֶׁלֹא יִמָּלֵא כְרִסּוֹ בְּעֵת הַסַּעֲדָה, כִּי "מְלִי כְרִיסָה זֵנִי בִישִׁי הִיא", שֶׁלֹא יוּכַל לֶאֱכַל מִצָּה שֶׁל אֲפִיקוֹמָן לְתֹאבּוֹן.

צִפּוֹן — יֹאמַר בְּפֶה מָלֵא וְאַחֲר־כֵּן יֹאכַל אֲפִיקוֹמָן גַּם-כֵּן בַּכּוֹנֶה הַנ"ל דְּבִרְכַּת "הַמּוֹצִיא". וְיִזְהַר לֶאֱכַל אֲפִיקוֹמָן קֹדֶם חֲצוֹת לַיְלָה כִּדְאִיתָא בְּטוֹר וּבְשִׁלְחַן-עָרוֹךְ (סִימָן תַּעֲז, סַעִיף א). וּב"בֵּית-יוֹסֵף" בְּחִבּוּרֵי שְׁקָל וְטָרִי אִם אָכַל אַחֲרֵי חֲצוֹת — לֹא יֵצֵא יְדֵי חוּבָתוֹ. וְאַבּוּדְרָהֶם כָּתַב לְהַדְיָא, שֶׁלֹא יֵצֵא יְדֵי חוּבָתוֹ.

בֵּר. ד' — יֹאמַר בְּפֶה מָלֵא. וְרָאוּי מְאֹד לְהִשְׁתַּדֵּל אַחֲרֵי זְמוֹן בְּלִילָה הַזֶּה. וְזֶה לְשׁוֹן הַטּוֹר: וּמִצְוָה לְחַזֵּר אַחֲרֵי זְמוֹן, וְהַכִּי אֶתְמַר בְּמִדְרַשׁ תְּהִלִּים: הַקּוֹרְאִים אֶת הַהִלָּל, צָרִיךְ שִׁיְהִיּוּ שְׁלֵשָׁה, שִׁיְהִי אֶחָד אוֹמֵר לְשָׁנִים: "הוֹדוּ", עַד כָּאֵן לְשׁוֹן הַטּוֹר.

הִלָּל — יֹאמַר בְּפֶה מָלֵא. וְדַעַת הָאֲר"י ז"ל: אַחֲרֵי גִמְרַת הַהִלָּל לֹא יֹאמַר "יְהִלְלוּךָ ה' אֱלֹהֵינוּ עַל כָּל מַעֲשֵׂיךָ וְכוּ'", אֶלָּא יִתְחִיל לומר תְּכַף הִלָּל הַגָּדוֹל ו"נִשְׁמַת", וּבִמְקַהֲלוֹת רַבּוֹת ו"יִשְׁתַּבַּח" עַד "בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת מַעֲתָה וְעַד עוֹלָם", וְאַחֲר־כֵּן יֹאמַר "יְהִלְלוּךָ ה' אֱלֹהֵינוּ עַל כָּל מַעֲשֵׂיךָ וְכוּ" עִם הַחֲתִימָה: "בְּרוּךְ אַתָּה ה', מֶלֶךְ מְהִלָּל בְּתִשְׁבָּחוֹת", וְכֵן דַּעַת ה"בֵּית-יוֹסֵף" בְּשִׁלְחַן-עָרוֹךְ (ס"י תפ). וְאַחֲרֵי חֲתִימַת הַבְּרָכָה שֶׁל הִלָּל, רָאוּי לְשִׁתּוֹת תְּכַף כּוֹס רַבִּיעִי בְּהִסָּבָה, וַיְבָרֵךְ אַחֲרָיו בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה: "עַל הַגָּפֶן וְעַל פְּרֵי הַגָּפֶן וְכוּ", וַיֹּאמַר "נִרְצָה" וְאַחֲר־כֵּן "חֲסִל סְדוֹר פֶּסַח וְכוּ" עַד גִּמְרַת כָּל הַפִּיוּטִים.

וְאַחֵר הַפִּיּוּטִים יֹאמַר "שִׁיר-הַשִּׁירִים" בְּמַתּוֹן גָּדוֹל וּבִנְעִימַת קוֹל, וְעָקַר לְהַבִּין פְּרוּשׁוֹ, אָף עִם פְּרוּשׁ רַש"י. וְהֵנָּה זֶה בָּא לְמַעַלָּה בְּשַׁעַר הָעֲלִיּוֹן (שַׁעַר הַשְּׁמַיִם, פֶּרֶק רֵאשׁוֹן) גָּדֹל מַעֲלַת אֲמִירַת "שִׁיר-הַשִּׁירִים", עֵינַי שָׁם.

וְאַחֵר-כֵּן אִם יָכוֹל יוֹסִיף לְהִתְאַפֵּק וּלְהַעֲמִיד עֲצָמוֹ מִהַשְׁנָה, יִהְיֶה עַד אוֹר הַבֹּקֶר בְּמֵאמְרֵי זֶהר הַקָּדוֹשׁ הַמְדַּבְּרִים מֵעַנִּין יִצְיָאָת מִצָּרִים וּמִסּוּד הָאֲרָבֶע כּוֹסוֹת. וְזֶה לְשׁוֹן הַטּוֹר (סִימָן תפא): וְהִכִּי אֵיתָא בְּתוֹסְפָתָא: חֵיב אָדָם לַעֲסֹק בְּהִלְכוֹת פֶּסַח וּבִיצִיָּאת מִצָּרִים כָּל הַלַּיְלָה, עַד כָּאֵן לְשׁוֹן הַטּוֹר. וְהֵנָּה, מֵאמְרֵי הַזֶּהר הַקָּדוֹשׁ הַמְדַּבְּרִים מֵעַנִּינִים הַנִּלְלִי, הֵמָּה מְפַזְרִים אַחַת הֵנָּה וְאַחַת הֵנָּה בְּכָל חֻלְקֵי הַזֶּהר הַקָּדוֹשׁ; וְרוֹאִיו יֹאמְרוּ: אִיזִי אִפּוּא הֵם רוֹאִי"ם? כִּי יַעֲבֹר אֲשֶׁמוּרָה בַּלַּיְלָה, וְאַבְקֶשְׁהוּ וְלֹא נִמְצָא. וּלְתוֹעֲלַת אֲנָשִׁים כְּעָרְכִי, הֵנָּה בְּאִתִּי בְּמַגִּלַּת סֵפֶר כְּתוּב לְהַגִּיד אֶת הָרָשׁוּם, רְשׁוּמוֹ נִכָּר אֵיזִי מְקוֹם כְּבוֹדוֹ: בְּפִרְשֵׁת וַיֵּצֵא, דָּף קנז, עֲמוּד א: פֶּתַח רַבִּי חֵיָא וְאָמַר: בְּפִרְשֵׁת בָּא, דָּף לה, עֲמוּד ב: "וְעָבַר ה' לְנֹגֶף וְכוּ"; בְּפִרְשֵׁת אָמַר, דָּף צה, עֲמוּד א: "וּבַחֲדָשׁ הָרֵאשׁוֹן וְכוּ"; בְּפִרְשֵׁת בְּהַעֲלֹתָךְ, דָּף קמח, עֲמוּד ב: רַב אֲבָא פִּתְחָא, "אֲשֶׁרִי הָעָם יִדְעִי תְרוּעָה וְכוּ"; בְּפִרְשֵׁת פִּינְחָס, דָּף רנ, עֲמוּד ב: רַב חֵיָא פִּתְחָא, "בְּאַרְבַּעַה עָשָׂר יוֹם לַחֲדָשׁ וְכוּ"; בְּפִרְשֵׁת תִּצְאָא, דָּף רפב, עֲמוּד ב, רַעֲיָא מִהֵימְנָא: מֵאֵי דְפִסְחָא וְכוּ. וְאִם יִתְבּוֹנֵן בְּעֲצָמוֹ שְׂיַחֲטָפְנוּ הַשְׁנָה, אֲזִי יֹאמַר תִּכְף פִּרְשָׁה רֵאשׁוֹנָה שֶׁל קְרִיאַת-שְׁמַע וּבִרְכַּת "הַמִּפִּיל" וּפְסוּק "בִּידֶךָ אֶפְקִיד רוּחִי". וְאִם נִסְתַּפֵּק אִם קָרָא קְרִיאַת-שְׁמַע שֶׁל עֲרֵבִית בְּזִמְנָהּ, יִקְרָא כָּל הַשְּׁלֹשׁ פְּרָשִׁיּוֹת שֶׁל קְרִיאַת-שְׁמַע.

וּקְדָם תְּפִלַּת שַׁחֲרִית יִטְבֹּל עֲצָמוֹ בְּמִקְוָה-טְהוֹרָה לְכַבּוֹד הָרָגֶל.

ליקוט מספרים הקדושים

מצה מיכלא דאסוותא

הרה"ק ר' פנחס מקאריץ זצוקללה"ה האריך בענין פסח שהוא מכילתא דאסוותא, ועל ידי זה אין דנין כלל בר"ה (זוה"ק ח"ב קפג), לכן יש להזהר להחמיר מאוד להנצל מחשש משהו חמין.

(אמרי פנחס - קאריץ)

אכילת מצה רפואה לכל השנה מהחמין

וכן הדבר בענין אכילת המצה, שאכילת המצה היא רפואה לכל איש ישראלי שלא תזיק כל השנה אכילת החמין לנפשו. וזאת שיערה חכמתו יתברך שמו, שאכילת מצה כל שבעה - יהיה די לכל איש ישראלי להגן עליו שלא יחלה חולי הנפש מחמת אכילת החמין כל השנה, שהשארית הקדושה שישאר לו על ידי אכילת המצה מגינה עליו. אמנם, לא כל אדם שוה בזה, שיש אדם אשר תיכף באכילה הראשונה זוכה אל הדעת והשכליות והקדושות של אכילת המצה, ששוב לא יזיק לו אכילת החמין אחר הפסח, ובלבד שישמור עצמו מאכילת חמין שבעה ימים, ועל זה אמרו חז"ל שאכילת הששה ימים רשות. אמנם, לאדם שעדיין לא די לו באכילת פעם אחת שתהיה לרפואה לנפשו - זה באמת צריך לאכול כל שבעה וכו', שהכל לפי מה שהוא אדם, שיש די לו באכילת הערב לבד, ויש שצריך לאכול ששה ימים, ויש שצריך לאכול כל שבעה.

(מאור ושמש - הפטרת יום ראשון של פסח)

חילוק מצות מצה לפני ואחרי חצות

על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ כו'. צריך להבין הרי בלאו הכי נמי כבר נצטוו על מצות ומרורים יאכלהו. ועוד דזה שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים היה אחר חצות לילה, וצווי על מצות ומרורים יאכלהו היינו קודם חצות לילה, שהפסח אינו נאכל אלא עד חצות. וכן מצה זו שאנו אוכלים הוא גם כן קודם חצות דוקא, ואם כן איך הוא על שם שלא הספיק וכו' עד שנגלה עליהם וכו'.

והענין הוא דהנה גבי 'בערב תאכלו מצות' כתיב חסר וי"ו, וגבי 'ויאפו את הבצק עגת מצות' כתיב 'מצות' מלא בוי"ו. והינו כי הוי"ו זה המשיכה שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, ואם כן היה ב' בחינות מצה, הא', מה שכתוב 'בערב תאכלו מצת' שהיא מצה דקודם חצות, והיא 'מצת' חסר וי"ו. והב' מה שכתוב 'ויאפו את הבצק עגת מצות' והיא המצה שאחר חצות הוא מלא בוי"ו, דהינו אחר שנגלה עליהם וכו'. והנה כמו שנמשך חיות סתם לנפש השכלית מלחם גשמי, כך נמשך מאכילת מצה בפסח חיות לדעת הנפש אלקית. והענין כי החמץ הוא בחינת הגבהה והתנשאות, שתופח ועולה ומגביה את עצמו, מה שאין כן מצה זו אין בה שום הגבהה. וכמו כן בעבודת ה', חמץ הוא בחינת התנשאות וגסות הקלפה, מה שאין כן מצה בחינת שפלות והכנעה בחינת בטל רצונך וכו'.

אמנם נצטוו תחלה באכילת מצה קודם חצות כמו שכתוב 'בערב תאכלו מצת' שהוא בטול רצון והכנעה ושפלות הנמשך מבחינת יראה תתאה שזהו ההכנה והכלי לבחינת הגלוי ויראה עלאה הנמשך ומתגלה להם אחר חצות וכו'. והנה בחינת מצה זו צריכה שמור כמו שכתוב 'ושמרתם את המצות' דהינו לשמר מן החיצונים שלא לבא לבחינת חמוץ שהוא הגסות והתנשאות, והינו להיותו בחינת יראה תתאה וכו'. אבל בחינת הבטול דמצה זו שאחר חצות הוא בחינת בטול אמיתי ויראה עלאה שנמשך מבחינת גלוי מה שלמעלה מהדעת המושג שהאיר אז בנפשם וכו'. ועל כן בחינת מצה זו אין צריכה שמור מחמוץ כלל שהוא בחינת הישות והגסות, מאחר שאין לחיצונים בחינת אחיזה ויניקה כלל מבחינה זו וכו'.

וזהו ענין שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיין כו', דאין ביכלתו להחמיין כלל מפני עוצם הגלוי דבחינת מלך מלכי

(סידור הרב)

חג המצות ע"ש המצה

והנה יש להבין שאנו קורין את יום טוב המכונה בתורה בשם חג המצות אנו קורין אותו 'פסח', והיכן רמז זה בתורה לקרוא יום טוב זה בשם פסח, והלא בכל התורה נקרא יום טוב זה בשם חג המצות.

והנה כתיב (שיר השירים ו, ג) אני לדודי ודודי לי, היינו שאנו מספרים שבחו של הקדוש ברוך הוא והקדוש ברוך הוא מספר שבח של ישראל. וכן הוא שאנו מניחין תפילין וכתיב בהן שבח של הקדוש ברוך הוא, והקדוש ברוך הוא מניח תפילין שכתוב בהן שבח ישראל.

ובזה יובן מה שכתוב בתנא דבי אליהו דמצוה לספר שבחן של ישראל ויש להשם יתברך נחת רוח מזה שמספר בשבחן של ישראל. ונראה הטעם, משום דאסור להסיח דעת מתפילין ומצוה על כל אדם לעסוק תמיד בתפילין, דהיינו או לספר השבח של ישראל דהיינו תפילין דמארי עלמא שכתוב בהן שבח של ישראל כדאמרינן בגמרא (ברכות ו, א) תפילין דמארי עלמא מה כתיב בהו מי כעמך ישראל וכו'. או לספר בשבח של הקדוש ברוך הוא דהוא תפילין של ישראל שכתוב בהם שבח השם יתברך, דהיינו שמע, קדש, והיה כי יביאך. ונמצא תמיד אנו מספרים שבח השם יתברך והשם יתברך מספר שבח ישראל.

והנה 'חג המצות' נקרא על שבח ישראל, ועיין ברש"י על פסוק 'ויאפו את הבצק עוגות מצות גו' וגם צדה' גו', ועיין ברש"י: מגיד שבחן של ישראל כו' שמפורש בקבלה זכרתי לך כו', עיין שם. ונמצא נקרא 'חג המצות' על שם שבח ישראל שאפו את הבצק עוגות מצות ולזה בתורה נקרא יום טוב זה בשם 'חג המצות', כביכול השם יתברך מספר שבחן של ישראל. ואנו קורין היום טוב בשם 'פסח' על שם שבח השם יתברך 'ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח כו', שהוא שבח השם יתברך על דרך הפסוק 'אני לדודי ודודי לי'.

(קדושת לוי - בא)

בחצר אוהל מועד יאכלוה

מצות תאכל במקום קדוש בחצר אוהל מועד יאכלוה (ויקרא ו, ט). כבר מבואר בפנים לרמזו שיכין את עצמו קודם פסח לקדש ולטהר את עצמו להיות כלי מוכשר שיבא לתוכו המצה במקום קדוש, ואז בחצר אוהל מועד יאכלוה, שיחיה המקום שהוא עתה פה כמו חצר אוהל מועד.

וזהו שכתוב בתרגום יונתן בפרשת יתרו בפסוק (שמות יב, ד) ואשא אתכם על כנפי נשרים, כי בשעת עשיית הקרבן פסח במצרים היה העמוד ענן נושא אותם אל הר הבית לעשות שם הקרבן פסח ואח"כ היה מחזירם למצרים, ומשם יצאו למחרת הפסח. כמו כן עתה באכילת מצה בכוונה נכונה בקדושה ובטהרה, נתקפל בחינת ארץ ישראל תחתיו, ומקומו קדוש בבחינת חצר אוהל מועד.

(תפארת שלמה)

מצה רומזת לחסד

... והימים האלה הם מושכים חסדים לכל ימות השנה, פסח כנגד אברהם, ולימים האלה צריכים אנו לאכול מצה הרומזת לחסד, וזה שעשה ניסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, דהיינו כל שנה שמגיע הימים האלה. וזה (ברכות יב:) ימי חייך העולם הזה כל ימי חייך להביא לימות המשיח דהיינו קירוב הגאולה שאנו יוצאים ממ"ט שערי טומאה, וז"ל (שמות יב, מב) ליל שמורים הוא לד' להוציאם מארץ מצרים, דהיינו לשון הוה לעולם ועי"ז הלילה הזה שמורים לבני ישראל לדורותם, וזה גם כן (תהלים ג, ט) לה' הישועה על עמך ברכתך סלה.

(תפארת שלמה)

על מצות ומרורים יאכלו מהאוכל יצא מאכל

ולקח הוא ושכנו הקרוב אל ביתו כו' (שמות יב, ד). יל"ד מה שכנו הקרוב אל ביתו דייקא, אך הרמז בזה ע"ד שאמרו ז"ל (פסחים ע.) כי מצות אכילת פסח הוא על השובע, ר"ל ע"י מצות אכילת פסח נמשך כל השפעות טובות ושובע בעולם. כי באמת כל אכילת פסח הוא כזית, והוא הרמז במאמר היונה (עירובין יח:) יהיו מזונותי מרורים כזית ומסורים בידך, ר"ל מרורים כזית, הוא כזית פסח שנאמר (במדבר ט, יא) על מצות ומרורים יאכלוהו, וממנו יומשך מזונות לעולם, (שופטים יד, ד) מהאוכל יצא מאכל.

וזהו ולקח הוא ושכנו הקרוב אל ביתו שחפ' הוא שצריך להתפלל גם על שכנו שיהי' לו כל טוב, כי מטבע העולם שרוב המחלוקת הוא בין השכנים, ולזה רמזה התורה שצריך להיות אחדות ואהבת חברים, להתפלל כל אחד עבור חבירו גם על שכנו שיהי' לו פרנסה וכל טוב בכלל אחב"י אמן.

(תפארת שלמה)

סגולת אכילת מצה

והנה הרא"ה כתב בספר החינוך, שבזה שאנו עושים מעשים טובים כמו בפסח אכילת מצה, אזי מעשה מעורר המחשבה שהמחשבה מזדככת ומאמין בנסים ונפלאות ומאמין בהבורא ברוך הוא על ידי מעשים, אכילת מצה ופסח, שהמחשבה נתעוררת למכעיות המעשים, והוא הדין בכל מעשים טובים מתעוררת המחשבה לטובה. כן כתב הרא"ה.

(קדושת לוי - קדושות לחנוכה, קדושה חמישית.)

מצות מצה כהלכתה רק בס"ד

'מצה זו שאנו אוכלים על שום מה' - פירוש איך אפשר לאכול מצה שתהיה משומרת ודאי, הלא דבר גדול הוא מאד שלא יהיה בו שום חשש כלל וכלל אפילו ממשהו חמץ, ואיך אפשר לקיים מצוה זו כתקונה.

ואמר 'על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו' - רצה לומר שאנו סומכין שה' בעזרנו שלא יהיה במצות מצה שום חשש, כמו שעזר השם יתברך את אבותינו בצאתם ממצרים, הגם שאז לא היה באפשרי להם כלל וכלל לשומרה מחמץ כהלכתו - כן אנו נבטח בה' שהוא יעזור לנו לקיים מצות מצה כהלכתה.

(מאור ושמע)

מצה רק לשובע נפשו

ויראה לומר, כי הנה ידוע שמצה מרמזת על היצר טוב וחמץ על היצר הרע. והענין הוא, שהמצה היא בלא טעם שאינו רק מקמח ומים, ומצותה רומזת להורות לאדם לבל ירדוף אחר המותרות ומטעמים, רק יגביר השכל על החומר, ולא יאכל כי אם לשובע נפשו לא להשביע תאוותו.

ולכן מצות אפיקומן לאכלו על השובע, לרמוז שכמו שהאפיקומן אינו נאכל לתאוה וחמדה רק לקיום המצוה, כמו כן תהיה אכילתו של כל השנה בלי תאוה מתאוות החומריות.

(מאור ושמש - הפטרת יום ראשון של פסח)

מצה כלולב ואתרוג

אמר הר"ק [ר"ר הירש מרימנוב זי"ע], לו לא היה חושש מהמון עם היה לוקח המצה לבית הכנסת כמו הלולב והאתרוג והיה עושה נענועים.

(בארות המים)

מצה הוא אות כתפילין

והנה ידוע ממאמר חז"ל שאין הנחת תפילין בחול המועד של פסח, מטעם דהמצה הוא אות כמו תפילין. יורה מזה, שהמוחין שנמשכין על ידי התפילין יכולין להמשיך על ידי אכילת המצה.

(מאור ושמש - הפטרת יום ראשון של פסח)

לחם עוני להיות שפל ונכנע

'לחם עני'. המפרשים נחלקו אם הוא סימן על הגלות והעניו, או על החרות. ומדברי רש"י ורמב"ן יראה שהוא על העניו, ומהר"ל ז"ל לא הוסיף בעניו ע"ש. והאמת נראה כי הוא על כלל הירידה למצרים והגאולה. כי בודאי עלינו לשבח על הגלות גם כן. ודאי הגלות היה עצה שנוכל להתקרב להשם יתברך. כי היה זה כדי להיות שפלים ונכנעים להשם יתברך, כי בלא זה לא היינו יכולין להנצל מגאות. כמו שמצינו כמה פעמים נפלאות השם יתברך בדרך זה שיוכל האדם לקבל הטובה שלא יבטלנה על ידי רגל גאווה. ונראה שכל הרעות שבעולם הם לכונה זו להכניע האדם. וזה 'לחם עני', להיות שפל ונכנע. כי באמת אחר יציאת מצרים הלכנו למדרגות גבוהים ביותר לקבל התורה כו', כסדר ה'מעלות טובות שלמקום עלינו וכו'', אבל אנו שמחים בהתחלה זו שהוא קבלת העול מלכות שמים שזה הביאנו לכל המעלות אחר כך.

(שפת אמת)

לשמוח במצות אכילת מצה

צריך להזכיר בענין ערב פסח, כי בזמן שהיו ישראל שרויים על אדמתן היה לנו יום טוב בשמחה ובשחיטת פסח וקריאת הלל, וכעת בעונותינו צריכים על כל פנים לעשות זכר לזה, ולנהוג בו קדושת היום, להיות ירא וחרד ועוסק במצוות כל היום בבעור ובבטול חמץ ותקון והכנת הסדר וכו'. בליל פסח יתנהג בקדושה וביראה, ולשמוח במצוות שזכה אותנו בלילה הזה, מצות עשה של קדוש ומצות עשה של אכילת מצה, ומצות מרור וד' כוסות ואמירת הלל, אך בתנאי שצריך להזהר שיאכל כזית מצה ברוחה ולא בצמצום, וכמו כן במרור, כי אם יחסר מעט מזעיר הפסיד המצוות. ולדעתי מי שיש לו מח בקדקדו ומאמין בתורת ה' איך לא יחוס על נפשו, ולא יהא מתירא שמצוה גדולה כזו שאין לזכות בה עד שיעבור שנה, ומי יודע אם יחיה, יהיה נפסד בידו, ודי לנו בעונותינו הרבים במצוות שרגילים בהם כמו תפלין וברכת המזון שאין אנו מדקדקים בה, ולמה נעשה כזה במצוות אלו רחמנא ליצלן. ואף במרור, מה גם שקשה לו קצת, הלא בכל יום אנו מקבלים לעבוד ה' 'בכל נפשך', ולמה נקפיד בצער מועט כזה. אני מבטיח באמונה במי שיעשה המצוה בחשק ויחשוב בשמחה בזו הרגע אני מקים מצוות הבורא, כמעט לא ירגיש מרירות כלל. ובפרטות בד' כוסות שמדרכן לדקדק לשתות מעט כמו רביע כוס, אוי לאותו בושא איך יבעטו מצוות בשאת נפשם בלי טענה וכלי כבודות, לדעתי הוא קלות ומניעת היראה למאד רחמנא ליצלן, וגדול עוונם מנשוא.

(רעק"א)

פסח כקרבן תודה רק עם מצה

שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה. פירש אברבנאל, הינו לחמי תודה שהם חמץ ומצה, ופסח נמי קרבן תודה וליכא חמץ, והנה קשיא גדולה היא זו ולא נמצא תרוץ על זה. יל"ד מה שאמרו חז"ל (פסחים פ"י מ"ה) מתחיל בגנות עבדים היינו, ו'מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו', גם לבאר 'ארמי אובד אבי' שנלאו כל המפרשים.

הנה הכובס המכבס בגד המלוכלך קצת, הוא מלכלך אותו יתר במים ואפר ובורית, ולבסוף מסיר כל אלה והוא מלובן ומיופה, והנה אין שכרו על ההסרה של האפר והבורית, כי מי בקש זאת מידו למלאות אפר ובורית כדי שיסירו אחריו כן, אבל שכרו על שלכלך אותו על מנת לכבסו וללבונו לגמרי. כך אין עיקר שבחינו והודאתינו על ההצלה ממצרים, כי מי בקש זאת, אלו לא הגלנו לא היינו צריכים גאולה, אך ידוע כי היה זוהמת ארם עבר הנהר מתרח נחול ובתואל ולבן, והיה צריך זכוכ, על כן הגלנו למצרים לזכך מכל זוהמא, ואין לנו להאריך בדברים הידועים בספרים. והינו 'ארמי אובד אבי', פרוש זוהמת ארמים אבד קדושת אבי וירד מצרימה וגו'.

והנה קרבן תודה בא עם לחמים מצה וגם חמץ, ומלואים באים מצה בלי חמץ (מנחות פ"ז מ"ב), ועתה אי היה קרבן פסח תודה על גאולתינו, היה צריך לחם חמץ, אך איננו תודה על גאולה מצרה, אלא על תחלת הלכלוך, כי מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו וברוב חסדו 'עבדים היינו לפרעה' כמלכלך באפר כדי לכבסו וללבונו, והיינו כקרבן מלואים, שמלא את ידנו לעבודתו, ואין כאן מקום ללחם חמץ.

(דרשות חתם סופר)

מצה סגולה לפרנסה

יחץ. הנה יחץ בגימטריא "חק" שהוא לשון מזון, כמו שנאמר (משלי ל, ח) "הטריפני לחם חוקי", ולפי שבפסח נדונים על התבואה (ראש השנה טז, א), זהו הזמן לזכות בפרנסה בזכות מצות אכילת מצה.

(זרע קדש)

סגולה לבטל תאוות זרות

נמצא בכתבי קודש של הרה"ק הר' מנחם מנדל מרימינאב זצוקללה"ה, שסגולת אכילת מצה מועיל לבטל מהנפש כל התאוות זרות.

(תורת אמת)

להמשיך המזון המקודש לכל השנה

כזית המצה שאוכלים, הוא להמשיך המזון המקודש המחזיק היצר טוב שזכרנו, אמנם כדי שישאר התקון לכל השנה צריך לאכול האפיקומן אחר כך ושלא לאכול אחריו שום דבר, כמו שאין הטעם סר מן הפה כן אין הוא סר מהנשמה. (מאמר החכמה לרמח"ל)

שישאר טעם וזכרון מצות מצה

שאלת הבן החכם הוא מה העדות והחוקים והמשפטים אשר צוה ד' אלקינו אתכם. הינו מה הוא תכלית כל המצות, ומה הוא כוונתם בדרך קצרה, וכענין שאלת הגר להלל (שבת לא:) למדני כל התורה כולה על רגל אחת, היינו טעם ופנימיות ותוכן כל המצות על מה אדני' הוטבעו.

והתשובה היא אין מפטירין אחר הפסח, וה"ה אחר מצה אפיקומן, היינו שעיקרן של המצות הוא למען לבוא ליחוד ד' ולזכרו תמיד ולבל לשכוח אפילו רגע אחת, כאשר נמנה בספר החינוך [עי' בהקדמה] למ"ע תמידיות בלי הפסק, וטעם המצוה נועם עריבות ידיעות מתיקות הרגשת קרבת אור פני מלך חיים, בל ישכח מלוח לבו ולא ימיש מזכרונו. וזה הוא מאמר חז"ל (אבות פ"ד מ"ב) ששכר מצוה מצוה, היינו העיקר השכר היא לזכור בהמצוה תמיד, וזכרון הזה בעצמו היא גם כן מצוה.

וזה הוא בין לרב בין לשמואל (פסחים קיט.) דבעינן שיחי' נשאר טעם וזכרון המצוה בפיו. אולם פלוגתתן הוא דלרב עיקר הסגולה להשקות טעם וזכרון המצוה הוא ע"י אהבת ריעים ודיבוק חברים, ואפילו אם יאכל אח"כ, כיון שלא יצא מחבורה לחבורה, ואוהביו וריעיו ימצאו חן בעיניו, לבל לבקש לעצמו בכל יום ובכל עת ושעה חברים חדשים, ישאר בלבו ומוחו טעם וזכרון המצוה, וכתשובת הלל להגר במס' שבת (שם). ולשמואל לא סגי בזה כי זה הוא ענין קשה לזכות לאהבת חברים באמת, ולזאת חושש אף אם לא יצא מחבורה לחבורה ויאכל אח"כ מה יפסיד לטעם המצוה, לכן ס"ל כגון אורדלאי לי וגוזלייא לאבא, היינו שאסור לאכול דבר אחר הפסח והמצה.

ושאלת בן הרשע הוא, הלא עיקר המצוה הוא לכל לשכוח טעם המצוה ואחדותו ית"ש אף לאחר עשיית המצוה, והוא יודע בטח שאחר עשייתו המצוה כעול וכמשא לא יזכור אח"כ מה שעשה, לכן הוא שואל מה העבודה הזאת לכם, לכם ולא לו, היינו ידעתי גם ידעתי שאחר עשיית המצוה בל תהי' לגבוה רק לכם לכל צרכיכם לכם ולא לו, לכן מה לכם העבודות הזאת.

ותשובה לו הוא בעבור זה עשה ד' לי, היינו בכח האמונה והבטחון שהי' לי, וכמאמר הכתוב (ירמיה ב, ב) לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה, היינו שכמו שאם לא יזרע לא יצמיח, ואנחנו לא היינו ראוי לזרוע אתערותא דלתתא כי לא הי' לנו כלום, והיינו עירום ועריי', ואיך נזכה לצמיחת ישועה לאור גדול, אעפ"כ בטחנו בד' שהוא הזורע צדקות והוא בעצמו המצמיח ישועות, וכמו כל הזורע שהוא מאמין בד' חי העולמים וזורע, וכירושלמי (מוכא בתוס' שבת לא, מדרש תהלים יט, מד"ר נשא). ובבטחון הזה זכינו לאור גדול, ובשעת המצוה והתשובה צריכים לבטוח בד' כי בודאי נהי' טובים וכשרים כל הימים. לא כרשע, המוכא באוה"ח הקדוש (פ' בלק) על פסוק תמות נפשי מות ישרים.

ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל היינו שהפריד החלק מן הכלל, שכל אדם צריך להאמין בד' כי בטח אם יגזור לו הכורא ב"ה חיים, בטח יהיה חיים שאין בהם בושה וכלימה, ובבטחון הזה בא לו הישועה וכמאמר המדרש (ויק"ר פ' תזריע) אפילו רשע הבוטח בד' חסד יסוכבנהו, ואילו הי' שם ולא הי' מאמין שתהי' טוב אח"כ לא הי' נגאל (כת"ק).

(ישמח ישראל)

לומר הטעם של מצות המצה

לכבוד הרב וכו' מהר"ש הכהן מו"ץ בוויילנא... מה שכתב כתר"ה לפרש לשון המשנה של רבן גמליאל אומר כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא, שלא בדוקא, ולדברי כתר"ה יוצאין בספור של המכות. גם כן איני יודע מנלי"ה לכתר"ה נ"י הק מילתא.

ולדעתי הדלה אנו כן, אלא משמעות 'והגדת לבנך... בעבור זה' דכתיב בפסח דורות הוא בדוקא, שנהיה אומרים סיבת מצוה זו של פסח, משום ופסח ה' על

הפתח. וכן במצה לפי דברינו בזמן הזה המצוה בדוקא לומר הטעם של מצות המצה, היינו שלא הספיק וכו', ובלא זה לא יצא ידי חובת ספור והגדת לבנך, והיינו דאיתא (דף קמ"ז:) דמצות אכילת מצה בזמן הזה אי דאורייתא או דרבנן, והגדה בזמן הזה מתלי בהדדי.

וראוי לדעת דכל מש"כ בפי' לחם עוני דקאי על זה"ז אינו אלא למאי דקיי"ל מצה בזה"ז דאורייתא וכן הגדה דדרשינן לחם עוני שעונים עליו דברים הרבה. אבל לראב"י דס"ל שהוא דרבנן ע"כ מפרש לחם עוני בע"א ושאר דרשות שבגמ' (דף לו) לחם עוני שמצוה בפרוסה, או שנאכל באנינות ועוד, והתורה מתפרשת בכמה פנים (שו"ת משיב דבר חלק א סימן לב).

(מ"מ החשק שלמה והנצי"ב)

יסוד מצות מצה שמירת הזמן

כל עיקר מצות אכילת המצה לחם עוני הוא 'כי בחפזון יצאת ממצרים' ו'לא הספיק בצקם להחמיץ', וכל כך למה, כבר אמרו חז"ל שבני ישראל היו אז במ"ט שערי טומאה ואלו היו נשארם במצרים עוד כמה רגעים בכדי שיחמיץ בצקם היו נשקעים חס ושלום בשער החמשים ושוב לא היו יכולים לצאת לעולם, אם כן כל הצלחת יציאתנו ממצרים וכל קיומנו בעולם היו אותם הרגעים המעטים שהקדים הקב"ה והוציאנו משם בחפזון, והרי יצאנו מאפלה של מ"ט שערי טומאה לאור גדול של מ"ט שערי קדושה עד לקבלת התורה. והרי עד כמה יכול אדם להחיות את נפשו ולהטיב לעצמו נצח אם יקדים אף ברגע אחד לשוב אל קונו, כי מי יודע מה יולד ברגע אחר כך ואולי חס ושלום יהיה נשקע שלא יוכל לצאת עוד חס ושלום. ועל פי זה למדנו עוד במה שאמרו חז"ל (אבות פ"ב מ"ד) אל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה, אינו לכשאפנה למחר ושמא לא תפנה למחר, אלא אל תאמר לכשאפנה בעוד רגע אשנה, אלא ברגע זה שאתה מוצא ומצוי לך חטוף ושנה פרקך, שמא לא תפנה אם תאחר הרגע, וזהו 'כי בחפזון יצאת ממצרים'.

והנה בכל העולם בכל עיר ועיר מקימים מושב זקנים כדי להיטיב ולהנעים יותר

את החיים המעטים שנשארו עוד להזקן לחיות, ויצויר אלו היו יכולים להקים מושב זקנים כזה שהיו נהפכים שם הזקנים לצעירים והחלשים לגבורים ומעט הימים היו נהפכים לרבים, הרי לא היה זקן אחד בכל העולם כולו שהיה נשאר בחוץ, ומעתה צא וחשוב בחיים הרוחניים הרי ברגע אחד יכול אדם להתהפך ממש מן הקצה אל הקצה, ממ"ט שערי טומאה עד למ"ט שערי קדושה, האם אין זה כהציור הנ"ל ועוד הרבה יותר לאין ערוך כמובן. ומה גם כי יוכל לתקן כל מה שקלקל בעבר, והרי זהו כח התשובה, על מנת שאני צדיק גמור חיישינן לקדושתן שמא הרהר תשובה בלבד, הנה ברגע קטן יצא זה מאפלה לאור גדול כזה שהאיר לעצמו גם כל חייו בעבר, אם שנהפכו לו כל רשעותיו כשגגות, וקל וחומר בן בנו של קל וחומר אם כזכיות [וכו].

הא למדנו דבר עד כמה שאפלו כולנו חכמים כלנו נבונים כלנו יודעים את התורה מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים, כי לרגעים תבחננו שאלו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים בחפזון רגעים אלו שלא הספיק בצקם להחמיץ הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים, אהה מה נורא ואיום היה מצב כזה להשאר חס ושלום משועבדים לפרעה במצרים, משועבדים לעולם בגוף, משועבדים לעולם ברוח, ללא תורה לעולם, בלא יראה לעולם, ובחמשים שערי טומאה רחמנא ליצילן. והכל נהפך ממש מן הקצה אל הקצה בהקדמת רגעים מעטים אלו שהוציאנו ה' יתברך ממצרים, וכאמור. הוי 'כי בחפזון יצאת מארץ מצרים למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך'.

(אור יה"ל להר"י ווסמן זצ"ל)

קריאת סדר קרבנות הנשיאים

קרובן אליסף בן דעואל

יום ששי בשבת היה ושהה לחודש ניסן היה. ושבת גר הקריב כנגד יציאת מצרים, ולמה כן, לפי שבירכו אביו בגדודים שנאמר (בראשית מט) גר גדוד יגודנו והוא יגוד עקב, ודבר זה אמר יעקב על מה שהיה עתיד שבת גר לעבור חלוץ למלחמה את הירדן כמו שנאמר (במדבר לב) ועבדיך יעברו כל חלוץ צבא לפניו למלחמה וגו', וביציאת מצרים כתיב צבא כמו שנאמר (שמות יב) יצאו כל צבאות ה' וגו', ונאמר בהם (שם יג) וחמושים עלו בני ישראל וגו' הוא חמושים הוא חלוצים, וליוצאי מצרים נחלקה הארץ, ובני גר סייעו להם עד שנכבשה הארץ ונחלקה לכולם, לפיכך הקריב נשיא שלהם על יציאת מצרים והקריב קרבנו כנגד מה שאירע להם מיום שירדו יעקב ובניו למצרים עד שיצאו. ורמז בכל פרט מהקרוב לענין אחר בענין יציאת מצרים. (מדרש רבה).

ביום הששי נשיא לבני גר אליסף בן דעואל: קרבנו קערת-כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל כסף הקדש שניהם | מלאים סלת בלולה בשמן למנחה: כה אחת עשרה זהב מלאה קטרת: פר אחד בן-בקר איל אחד כבש-אחד בן-שנתו לעלה: שעיר-עזים אחד לחטאת: ולזבח השלמים בקר שנים אילים חמשה עתדים חמשה כבשים בני-שנה חמשה זה קרבן אליסף בן דעואל:

ואחר אמירת פרשת הנשיאים יאמר:

יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יי אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שְׁתַּאֲוֵר הַיּוֹם בְּחֶסֶדְךָ הַגָּדוֹל עַל גִּשְׁמַתֵּינוּ
 קַדִּישֵׁינוּ דְּמִתְחַדְּשֵׁינוּ בְּצִפּוּרִים וּמִצְפָּצִפִּין בְּשִׁבְחֵינוּ וּמִצְלָאֵינוּ עַל עַמָּא קַדִּישָׁא יִשְׂרָאֵל.
 רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, תְּכַנִּים וְתַעֲלֵל הַנֶּךְ צִיפְרָא קַדִּישָׁא לְאַתֵּר קַדִּישָׁא דְּאַתְמָר עֲלֵיהּ עֵין
 לֹא רָאִתָּה אֱלֹהִים זֹלָתְךָ. יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יי אֱלֹהֵי וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שְׁבָאֵם אֲנִי עֹבְדְךָ
 מִשְׁבֵּט (גֵּר) שְׁקָרָאֵנוּ בְּתוֹרָתְךָ פְּרָשָׁה שֶׁל הַנְּשִׂיא הַיּוֹם, אֲזִי יֵאִירוּ נָא עָלַי כָּל גִּיּוּצֵינוּ
 קַדִּישֵׁינוּ וְכָל הָאֻרוֹת הַקְדוּשׁוֹת הַכּוֹלֵלוֹת בְּקִדְשָׁתָּהּ זֶה הַשְּׁבֵט, וְאַתְּהָ מְלָכֶשׁ בְּקִדְשָׁתָּהּ זֶה
 הַשְּׁבֵט לְהַבִּין וּלְהַשְׁכִּיל בְּתוֹרָתְךָ וּבִירְאָתְךָ לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ כָּל יְמֵי חַיֵּינוּ אֲנִי וְזֵרְעִי וְזֵרְעֵי
 זֵרְעֵי מַעֲתָה וְעַד עוֹלָם: